

Katariina Heikkilä & Anna Kirveennummi

VANHUSTEN HOIVA JA HUOLENPITO TULEVAISUUDESSA

Näkökulmia Loimaan seudulla järjestetyn
tulevaisuusverstaan pohjalta

TUTU-eJULKAISUJA 4/2009

TUTU-eJULKAISUJA 4/2009

VANHUSTEN HOIVA JA HUOLENPITO TULEVAISUUDESSA

Näkökulmia Loimaan seudulla järjestetyn
tulevaisuusverstaan pohjalta

Katariina Heikkilä
Anna Kirveennummi

Katariina Heikkilä

FM, tutkija

Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu/Turun yliopisto

kaheik@utu.fi

Anna Kirveenummi

FM, projektipäällikkö

Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu

anna.kirveenummi@tse.fi

Copyright © 2009 Anna Kirveenummi & Katariina Heikkilä & Tulevaisuuden tutkimuskeskus & Turun kauppakorkeakoulu

ISBN 978-951-564-562-3

ISSN 1797-132

Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Turun kauppakorkeakoulu

Rehtorinpellonkatu 3, 20500 TURKU

Korkeavuorenkatu 25 A 2, 00130 HELSINKI

Pinninkatu 47, 33100 TAMPERE

Puh. (02) 481 4530

Faksi (02) 481 4630

www.tse.fi/tutu

tutu-info@tse.fi, etunimi.sukunimi@tse.fi

SISÄLLYSLUETTELO

1.	TAUSTA JA TAVOITE	6
	1.1. Tilanne Varsinais-Suomessa ja Loimaan seudulla	8
2.	TULEVAISUUSKUVAT	10
	2.1. Tulevaisuuskuva 1: Loimaan seudulla saa "latautua" viihtyisässä miljöössä.....	11
	2.2. Tulevaisuuskuva 2: Vuorovaikutusta teknologisessa ja kansainvälisessä hoivaympäristössä	14
	2.3. Tulevaisuuskuva 3: Elämykselliset palvelut vanhuksen arjessa.....	16
3.	SUOSITUKSIA HYVÄN HOIVAN TURVAAMISEKSI TULEVAISUUDESSA.....	19
	3.1. Loimaan seudun ikääntymispoliittinen strategia.....	19
	3.2. Tiedonvälitys, palvelujen näkyvyys ja verkostoituminen.....	20
	3.3. Palvelutarpeiden ennakointi ja käytännön tutkimustiedon tuottaminen	20
	3.4. Palvelusetelikäytäntö koko Loimaan seudulle -kokeilu	21
	3.5. Työvoiman saatavuus ja hoivatyön imago	22
	3.6. Maaseutu ympäristö ja kodinomaisuus vahvuuksina	23
	3.7. Hoivatarpeiden koordinointi	24
	3.8. Avoin keskustelu tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista.....	25
4.	TULEVAISUUDEN TEKEMINEN.....	26
	4.1. Hoivaa ja hyvinvointia haasteiden keskellä	26
	4.2. Kokonaisvaltaisuus, pitkäjänteisyys, uskallus.....	28
4.	LÄHTEET	29

1. TAUSTA JA TAVOITE

Tämä työraportti kokoaa ja jäsentää ajatuksia, joita heräsi Maatilat maaseudun palveluliiketoiminnassa - hankkeen¹ yhteydessä järjestetyssä tulevaisuusverstaassa. Verstaan aiheena olivat Loimaan seudun vanhusten hoivaan ja hyvinvointiin liittyvät tulevaisuudennäkymät ja ylipäänsä maaseudun mahdollisuudet hyvinvointipalveluiden järjestämisessä. Esittelemme tässä raportissa eri toimijoiden keskusteluista koostettuja tulevaisuuskuvia ja niiden pohjalta esitettyjä toimenpide-ehdotuksia. Tulevaisuusajattelun avulla voidaan tuoda esille paikallisella tasolla esitettyjä toivomuksia ja käsityksiä seudulla piilevistä mahdollisuuksista. Samassa yhteydessä esitellään usein myös niitä reunaehtoja, jotka tällä hetkellä tai tulevaisuudessa kenties vaikeuttavat toivottavan tulevaisuuden toteutumista.

Yleisten sosiaalipalvelujen järjestämisestä säädetään sosiaalihuoltolaissa (607/1982). Laissa määritellyjä sosiaalipalveluja ovat mm. sosiaalityö, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto ja omaishoidon tuki. Vanhustenhuollon kansallisten tavoitteiden mukaan kunnan vastuulla on, että vanhukset voivat elää aktiivista elämää ja vaikuttaa yhteiskuntaan ja arkielämäänsä, vanheta turvallisesti ja riippumattomasti. Vanhusten tulee saada osakseen kunnioittavaa kohtelua sekä hyvää hoitoa ja huolenpitoa. Vanhusten hoivapalvelut järjestetään osana yleisiä sosiaalipalveluja ilman erillislainsäädäntöä eikä vanhusten sosiaalipalvelujen laajuutta ole määritelty yksityiskohtaisesti. Kunnissa toimitaan melko itsenäisesti lainsäädännön ja valtakunnallisten yleislinjauksien pohjalta. Hoiva määritellään tässä raportissa siten, että hoivaa on kaikki työ ja toiminta, jonka ensisijainen tehtävä ei ole sairaanhoidollinen tai terveydenhuollollinen. Hoivapalvelujen ja hoivapolitiikan tavoitteena on siten ylläpitää vanhojen ihmisten toimintakykyä, auttaa selviytymään arjen perusasioista sekä auttaa ylläpitämään sosiaalisia suhteita ja osallistumista yhteiskunnan toimintoihin.² Raportissa puhutaan myös hyvinvointipalveluista, jolloin ajatuksena on, että tulevaisuudessa tuotetaan yhä enemmän kysynnän perusteella myös hyvinvointia lisääviä ja ylläpitäviä palveluita, jotka eivät kuulu perushoivan piiriin.

Suomalaisessa vanhuspolitiikkaa ja vanhustenhuoltoa käsittelevissä teksteissä ja asiakirjoissa on tällä hetkellä käytössä hyvinkin vaihtelevia määrittelyjä vanhuudelle. Enää ei puhuta vain vanhuksista tai eläkeläisistä vaan myös ikääntyvistä, ikääntyneistä, ikäihmisistä tai harmaista panttereista ja senioreista. Toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös määritelmien horjumuuteen, esimerkiksi työeläkejärjestelmän uudistamisen myötä eläkkeelle voi siirtyä joustavasti 63–68 vuoden iässä eikä 65 vuoden ikäraja voi enää automaattisesti pitää työeläkeiän rajapyykkinä, minkä avulla aiemmin voitiin rajata vanhukset omaksi väestöryhmäkseen tai kohdentaa palveluja tietyille ikäryhmälle.³ Kronologisen

¹ Lisätietoja hankkeesta ks. esim. Yli-Viikari et al. 2009.

² Anttonen ja Sointu 2006, 82.

³ Rintala 2004, 400–401, 405; Helander 2007, 16–21.

iän rooli vanhuuden määrittelyssä on vähentymässä ja sen sijaan on alettu korostaa toimintakyvyn merkitystä. Yleisesti kuitenkin katsotaan, että fyysiset ikääntymismuutokset lisääntyvät 75 ikävuoden jälkeen.⁴ Tässä raportissa käsitellään vanhuus väljästi käsitteiden kolmas ja neljäs ikä kautta niin kuin ne Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksessa (2008) Peter Laslettin määritelmään pohjautuen kuvataan: ”kolmas ikä on ajanjakso, joka sijoittuu työelämästä pois jäämisen ja toisten avusta riippuvuuden, ns. neljännen iän, väliin. Kolmatta ikää luonnehtivat itsenäisyys ja vapaus toteuttaa persoonallisia päämääriä. Neljännelle iälle tyypillistä on hauraus ja tarve turvautua yhä enenevässä määrin toisten apuun ja tukeen selviytyäkseen heikkenevän terveyden ja vanhuuden sairauksien alentaman toimintakyvyn varassa päivittäisestä elämästään.”⁵

Vanhukset ovat heterogeeninen ryhmä ja vanhusten palvelutarve vaihtelee. Fyysinen ikä ei automaattisesti kerro palvelutarpeen määrästä vaan siihen vaikuttaa suuresti yksilön terveydentila. Käsitteemme ja mielikuvamme eläkeläisistä ja vanhuudesta tulevat varmasti muuttumaan lähivuosikymmeninä. Tämä ajatus on ollut lähtökohtana pohtiessamme tulevaisuuden vanhustenhuoltoa ja palveluiden järjestämisen haasteita Loimaan seudulla. Tulevaisuuden eläkeläiset, ns. kolmatta ikää elävät, ovat yhä terveempiä ja elävät hyväkuntoisina yhä pidempään. Heidän varallisuutensa on suurempi ja he muodostavat tärkeän kuluttajaryhmän. Uusien tuotteiden ja innovaatioiden kehittäminen aktiivisten seniorikansalaisten tarpeisiin on jo osa tämän päivän liiketoimintaa. Hyvinvointi- ja hoivapalveluala ei sekään ole yhtenäinen kenttä vaan palveluita kehitetään eri käyttäjäryhmien tarpeisiin jatkuvasti. Teknologisia ratkaisuja haetaan tukemaan yksilön pärjäämistä omassa kodissaan, mutta toisen ihmisen läsnäolon ja kohtaamisen tarvetta ne eivät poista, joten kysyntää perinteiselle hoivalle tulee riittämään.

Hoivapalveluiden tuottaminen on yhteiskunnan demografisten ja rakenteellisten muutosten myötä uusin haasteiden edessä. Tämän hetkisten kehityskulkujen nojalla on odotettavissa, että väestö ikääntyy ja sen myötä Suomen väestön ikärakenne muuttuu. Muutokset johtuvat sekä keskimääräisen eliniän pitenemisestä että syntyvyyden vähenemisestä. Ennusteiden mukaan Suomen väestömäärä saavuttaa huipunsa 2020-luvulla ja kääntyy sitten laskuun. Samaan aikaan työikäisten (15–64 -vuotiaat) lukumäärä alkaa supistua ja vanhusten lisääntyä. Vanhushuoltosuhte saattaa muuttua hyvin radikaalisti ja mikäli ennusteet toteutuvat on mahdollista, että 65 vuotta täyttäneiden määrä suhteessa työikäisiin jopa kaksinkertaistuu vuoteen 2030 mennessä.⁶ Uuteen tilanteeseen varautuminen edellyttää keskusteluja paitsi maaseudun toimintaympäristöjen tulevaisuudessa kohtaamista keskeisistä haasteista ja muutostekijöistä, myös paikallisen vanhustenhoidon palveluiden reunaehdoista ja mahdollisuuksista. Suunnitelmallisesti tulevaisuuteen orientoituvassa päätöksenteossa tulisi aina ottaa huomioon tulevaisuuteen liittyvä ennakoimattomuus, ja keskustella siis avoimesti erilaisista vaihtoehdoista ja tilanteista.

⁴ Koskinen et al. 1998, 15–17.

⁵ Ikäihmisten palvelujen laatusuositus 2008, 50; ks. myös Laslett 1991.

⁶ Parjanne 2004, 13, 15.

1.1. Tilanne Varsinais-Suomessa ja Loimaan seudulla

Ikääntyvien ja vanhusten lukumäärän kasvu ja hoivapalveluiden tarve koskettaa Loimaan seutua erityisesti. Varsinais-Suomen hyvinvointiklusterin esiselvityksen mukaan vuonna 2006 huoltosuhde⁷ oli Loimaan seutukunnassa 61,6, kun se koko Varsinais-Suomessa oli 50,9 ja koko maassa 50,5. Loimaan seutukunnassa on Turunmaan ohella eniten iäkkäitä henkilöitä Varsinais-Suomessa ja ennusteiden perusteella ikärakennekehityksen oletetaan jatkuvan samansuuntaisena.⁸ 75 vuotta täyttäneistä kotitalouksista kodinhoitoapua saaneita oli Loimaan seutukunnassa vuonna 2005 22,3 %, kun koko Varsinais-Suomessa vastaava luku oli 17,8 ja koko maassa 18,3.⁹

Väestön muuttoliikkeen vaikutukset heijastuvat tulevaisuudessa yhä enemmän maaseudulle. Maaseutualueilla väestö on jo tällä hetkellä monin paikoin iäkkäämpää kuin kaupungeissa ja työikäisten muutto kaupunkiin vaikeuttaa edelleen työvoiman saatavuutta hoiva-alalla. Loimaan seutukunnassa on tällä hetkellä lasten osuus väestöstä suurempi kuin maakunnassa keskimäärin. Myös muuttoliike on 2000-luvun alkuvuosista lähtien kehittynyt seudulla positiivisempaan suuntaan.¹⁰ Jotta seutukunnassa kasvavat lapset ja nuoret viihtyisivät seudulla myös aikuisina, on tärkeää panostaa myös hoiva-alan työpaikoihin ja yleiseen viihtyvyyteen.

Ylipäänsä jako työikäisiin ja vanhuksiin on hyvin keinotekoinen kärjistys. Eri-ikäiset ovat myös yhteiskunnan aktiivisia toimijoita ja tuottajia, vaikka olisivatkin työllisen työvoiman ulkopuolella. Huoltosuhdetta ei siis pitäisi nähdä vain rasitteena joka kohdistuu ns. työikäisiin.

Hyvinvointi- ja hoiva-alaan on kiinnitetty huomiota valtakunnallisesti jo pidempään ja yhdeksi Suomen yhdeksästä avainklusterista on nimetty hyvinvointiklusteri. Hyvinvointiklusterin kehittämisprosessissa voidaan erottaa neljä toisiinsa kytkeytyvää tasoa: toiminnan eri osapuolten identifiointi, intressien ja resurssien integrointi, väestön hyvinvointiin liittyvien toimintaprosessien suunnittelu sekä toiminnan käynnistäminen.¹¹ Paikallisia hyvinvointiklustereita on Suomessa useita ja niiden kehittäminen on eri vaiheissa. Myös Varsinais-Suomen maakuntaohjelmassa hyvinvointiala on yksi kehittämisen painopisteistä ja Varsinais-Suomen hyvinvointiklusterin kehittäminen elää tällä hetkellä aktiivista vaihetta.¹² Vuonna 2007 valmistui Turun ammattikorkeakoulun tekemä Yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat Varsinais-Suomessa -hyvinvointiklusterin esiselvitys. Lokakuussa 2008 käynnistyi Tekesin rahoituksella hankkeen seuraava vaihe, jossa on tarkoituksena laatia Varsinais-Suomen hyvinvointikluste-

⁷ 0–14 -vuotiaiden ja yli 65-vuotiaiden osuus sataa 15–64 -vuotiasta kohti.

⁸ Vuorio 2007, 16.

⁹ Vuorio 2007, 63, 67.

¹⁰ Vuorio 2007, 17, 62.

¹¹ Hernesniemi et al. 2001, 26; Koivukangas & Valtonen 1995, 38.

¹² Vuorio 2007, 15.

rin tulevaisuusanalyysi ja toimintamalli yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden sekä bio- ja ict-klustereiden kanssa. Toimintamallin avulla hyvinvointiklusteriin kuuluvien toimijoiden roolit ja yhteistyömahdollisuudet tarkentuvat.¹³

Loimaan seudulla samoin kuin kuntien muodostamassa Loimaan seutukunnassa on havahduttu myös kiinnittämään huomiota hoiva- ja hyvinvointialan haasteisiin, ja tämä työraportti on osa samaa laajempaa prosessia. Loimaan seutukunnan hyvinvointialan kehittämissyhmän esittämän vision mukaan Loimaan seutukunnan hyvinvointipalveluissa työskentelee vuonna 2015 osaavaa, verkostomaisesti toimivaa henkilöstöä, joka on alan imagosta ylpeä.¹⁴

Hyvinvointi on noussut yhtenä keskeisenä teemana esiin myös Loimaan seudulla järjestetyissä Loimaan tulevaisuusklubin tapaamisissa. Yhteisissä keskusteluissa tuotiin esille mm. ajatuksia ikääntymisen näkemisestä seudun positiivisena voimana ja uusien asukkaiden houkuttelijana. Syntyi ajatus Loimaan seudusta ns. Senioriparatiisina.¹⁵ Loimaan seudulla järjestetyissä verkostomaisissa asiantuntijatapaamisissa sekä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) ja Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen yhteisessä Maatilat maaseudun palveluliiketoiminnassa -hankkeen (MAPA) keskusteluissa ja haastatteluissa sekä nyt käsiteltävänä olevassa tulevaisuusverstaassa nämä Senioriparatiisi-idean taustalla olevat ajatukset saivat jälleen uusia piirteitä. Keskustelujen pohjalla on toive alueellisesta kilpailukyvyystä ja toimintavalmiudesta, jossa ammennetaan seudun omikseen kokemista voimavaroista. Loimaan seudun haasteet ja mahdollisuudet on nähtävä kansallista ja laajemmin Euroopan Unionin harjoittaman politiikan taustaa vasten. Euroopan Unionin taholta voidaan nähdä tulevan paineita esimerkiksi yleisesti hoivapalveluiden sisämarkkinoiden kilpailun lisäämiseen, mutta toisaalta samaan aikaan voidaan nähdä Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman 2007–2013 tarjoavan työkaluja ja rahoitusmahdollisuuksia alueellisen omaleimaisuuden hyödyntämiseen ja esimerkiksi maaseudulla sijaitsevien hoivapalveluyritysten kehittämiseen.¹⁶

¹³ Tekes-ohjelma 2008. Innovaatiot sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä. Varsinais-Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon verkostolle uusi toimintamalli. Julkaistu 3.11.2008.

¹⁴ Loimaan seutukunnan hyvinvointialan kehittämissyhmä 2008. Powerpoint-esitys, elokuu 2008.

¹⁵ Lounaismaan lehti 9.6.2017; Nurmi 2007.

¹⁶ Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013; Koskiahho 2008.

2. TULEVAISUUSKUVAT

Asukkaiden hoiva- ja hyvinvointipalveluiden kehittäminen ja sektorin tulevaisuusnäkyvien luotaaminen oli lähtökohdaksi siinä tulevaisuusverstaassa, jonka Loimaan seudun kehittämiskeskus järjesti yhdessä Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen ja Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen kanssa. Verstaas rajattiin Loimaan seudun vanhusten hoivan ja huolenpidon tulevaisuusnäkyviin noin kymmenen vuoden päästä.

Tavoitteena oli herätellä osallistujia miettimään vanhusten hoivapalvelujen järjestämistä hieman pitemmästä aikaperspektiivistä nykypäivän ratkaisuista ja ongelmista erottautuvien tulevaisuuskuviav avulla. Toisaalta verstaas avulla haluttiin tuoda esiin niitä reunaehtoja ja mahdollisuuksia, joita vanhusten hoivapalveluiden järjestämiseen maaseutumaisissa kunnissa liittyi. Verstaasta pohjustettiin Maatilat maaseudun palveluliiketoiminnassa -hankkeen alustavilla tuloksilla maaseutumaisien ympäristöjen potentiaaleista hoivapalveluiden tuotannossa.¹⁷ Lisäksi verstaas avulla haluttiin verkottaa paikallisia toimijoita ja luoda kenties pohjaa uusille ideoille ja tulevalle yhteistyölle.

Verstaas osallistujat olivat alueelta, joka kattaa Loimaan ympäristön kunnat: Aura, Alastaro, Koski, Loimaa, Marttila, Mellilä, Oripää, Pöytyä, Tarvasjoki ja Yläne. Vuoden 2009 alusta Mellilä ja Alastaro yhdistyivät Loimaaseen. Loimaalla sijaitsevan Sarka-museon Riiheen kokoontui 23.4.2008 runsaat 20 osallistujaa. Mukana oli niin yrittäjiä kuin kehittäjiä sekä ammattikoulutuksen ja kolmannen sektorin edustajia. Työryhmien keskusteluihin osallistui sekä Maatilat maaseudun palveluliiketoiminnassa -hankkeen että MTK:n ja Maa- ja kotitalousnaisten hyvinvointihankkeen edustajia. Verstaas vetäjinä toimivat Anna Kirveennummi ja Katariina Heikkilä Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta.¹⁸

Tämä raportti koottiin verstaas tehtyjen työryhmäesitysten ja keskustelumuistiinpanojen sekä yhden ryhmäkeskusteluista tehdyn nauhoituksen avulla. Tulevaisuusverstaas kolmessa työryhmässä syntyi lukuisia mahdollisia tulevaisuuskuvia. Olemme koostaneet keskustelujen pääpiirteet kolmen tulevaisuuskuvan aineksiksi. Ne esittelevät erilaisia näkökulmia aiheeseen, mutta ne ovat myös joiltain osin yhdisteltävissä toisiinsa. Halusimme pitäytyä lähellä paikallisia keskusteluja – toisena mahdollisuutena olisi ollut sekoittaa eri ryhmäkeskustelujen ainekset erillisiksi ja kärjistetyiksi skenaarioiksi. Skenaarioprosessia jatketaan vielä Green Care -toiminnan yhteydessä, joten katsoimme ajatusten soveltuvan hyvin erilaisten tulevien skenaario- ja strategiaprosessien lähtökohdaksi.

¹⁷ Lilja et al. 2008. Ks. kuva 1. Anna Kirveennummi Jensenä (1996) mukailten.

¹⁸ Paikalla oli myös toimittaja, joka koosti verstaas tuloksista Loimaan Lehdessä julkaistun lehtiartikkelin.. Gustafsson 2008.

Tulevaisuuskuvien aikajänne ulottui liukuvasti nykyhetkestä vuosien 2015 ja 2020 välille, joten osa keskusteluista käsitteli jo aivan lähivuosien tulevaisuutta. Tulevaisuuden ajallisen perspektiivin muodostaminen edellyttää hyvää tietoisuutta nykytilasta ja toiminnan taustoista. Keskusteluiden antina onkin usein ihmisten tuleminen tietoisemmaksi nykytilaan sisältyvistä erityispiirteistä ja arvotuksista.

Tulevaisuuskuvia muodostettiin aikajänteen tilallisia ulottuvuuksia hyödyntämällä. Käyttämässämme menetelmässä eri aikaperspektiivejä vastaaviin kehämäisiin tiloihin kirjattiin erilaisia mahdollisia, varmoja tai todennäköisiä vanhusten hoitoon liittyviä ilmiöitä. Uloimmalle kehälle nostettiin ilmiöitä, jotka haastavat tällä hetkellä ilmeisenä pidettäviä kehityskulkuja. Tämä ajattelutapa korostaa tulevaisuuteen liittyvää ennakoimattomuutta ja yllätyksellisyyttä: tärkeimpiä asioita voivat olla ne uudet tekijät ja painotukset, jotka toteutuessaan voivat kokonaan muuttaa hoivapalveluiden järjestämisen tulevaisuutta. Yhdessä pohtiminen – tulevaisuuskuvia eri näkökulmista kääntelevät keskustelut ja asioiden välisten yhteyksien tarkastelu – on tärkein tuloksia tuottava menetelmä. Loimaalla kokoontuneet työryhmät esittelivät lopuksi näkemyksensä toisille osanottajille, ja ne herättivät vilkasta keskustelua.

Seuraavassa esittelemme kolme keskustelujen pohjalta muodostettua Loimaan seudun vanhusten hoivaa koskevaa tulevaisuuskuvaa. Tulevaisuusverstaan keskusteluja ja ryhmätöinä laadittuja tulevaisuuskuvia on paikoitellen verrattu Loimaan tulevaisuusklubissa esiinnousseisiin ajatuksiin sekä kirjallisuuteen. Ne käsittelevät yleisesti Loimaan seudun hyvinvointia vuonna 2020, sekä vanhustenhuollon kansallisia haasteita. Pääluvussa kolme esittelemme keskustelujen pohjalta tehdyt toimenpide-ehdotukset, johtopäätökset ja niiden kytkeytymisen tulevaisuudessa eteen tuleviin haasteisiin.

2.1. Tulevaisuuskuva 1: Loimaan seudulla saa "latautua" viihtyisässä miljöössä

Osaavaa työvoimaa ja kansainvälisiä yrityksiä seniorien tarpeisiin

2010-luvun loppupuolella hyvinvointipalvelujen tarve ja määrä on kasvanut ja yhtä matkaa ovat kasvaneet yksilölliset vaatimukset palveluiden laadusta. Vanhusten hoidossa on siirrytty laitoshoidosta avopalveluihin. Sen myötä omaishoidon rooli on kasvanut ja omaishoitajille vapaapäivät varmistavan lomitusjärjestelmän kehittämiseen on panostettu. Vanhuksille on kehitetty senioriystävällisiä asuntoja, ja niiden rakentamiseen investoiminen on tarjonnut työtä rakennusalan työntekijöille. Niin Loimaan seutu kuin muukin maaseutu on joutunut monin keinoin taistelemaan osaavasta hoiva-alan työvoimasta, joka uhkaa siirtyä enenevässä määrin kaupunkeihin. Toisaalta liikkuvuus on yleisesti lisääntynyt. Asiakkaiden ja hoitajien kulttuuriset taustat ja kotipaikat ovat yhä useammin Suomen ulkopuolella. Hoivapalveluiden tulevaisuutta varjostaa vahvasti työvoiman siirtyminen kaupunkeihin. Muuttoliike on ajan myötä vahvistunut ja vaikeuttanut palveluiden järjestämistä.

Toisaalta hoivapalveluiden tarjonta on monipuolistunut, kun Loimaan seudun julkisen sektorin toimijoiden lisäksi markkinoille on tullut lukuisia yksityisiä pienyrityksiä. Kotimaisten ja paikallisten toimijoiden lisäksi myös ensimmäiset kansainväliset yritykset ovat jalkautuneet seudulle. Hyvin markkinoitujen ulkomaisten brändien myötä kansainväliset ketjut ovat näkyvästi esillä hyvinvointialan palvelutarjonnassa ja palveluista käytävässä kilpailussa.

Polarisoituva vanhusväestö vapaaehtoisten ja omaisten käsissä

Palveluiden tarjonnassa ja kysynnässä ratkaisevassa asemassa on se, miten ihmisillä on varaa ja mahdollisuus hankkia riittävästi ja laadukkaita palveluja ja minkälaisin ehdoin tai tukimuodoin. Väestö on todennäköisesti polarisoitunut hyvä- ja huono-osaisiin, ja osa vanhuksista on selkeästi huonommassa asemassa myös terveytensä puolesta. Kolmannen sektorin tekemälle vapaaehtoistyölle riittää jatkuvasti kysyntää erilaisten tukimuotojen ja verkostojen tuottajana. Haasteena on kuitenkin löytää riittävästi vapaaehtoistyöntekijöitä voimakkaasti kasvaneen vanhusväestön auttamiseksi.

Omaishoidon merkitys kasvaa. Tilanne luo uusia haasteita, joihin on kyettävä jatkossa vastaamaan nykyistä tehokkaammin ja laadukkaammin palveluin. Esimerkiksi omaishoitajien vapaapäivien pitämistä tukevan lomituseräjärjestelmän toimivuutta on pitänyt parantaa. Niinpä tulevaisuudessa Loimaan seudulla on palveluita, jotka tarjoavat vanhusten päivätoimintaa niin kaupungissa kuin esimerkiksi maataloilla sijaitsevilla hoivayrityksissä. Omaishoitajat voivat tuoda hoidettavan omaisen vapaapäivänsä ajaksi maatilalle päivähoitoon. Maaseutumaisema toimii sekä virikkeellisenä että rauhoittavana ympäristönä esimerkiksi dementoituneelle omaishoidettavalle.

Maaseutu antaa henkistä virtaa vanhusväestölle

Ensimmäisen tulevaisuuskuvan laatijaryhmä näki Loimaan seutukunnan hoiva- ja hyvinvointipalveluiden tulevaisuuden positiivisena mahdollisuutena. Ryhmä tuotti maaseudun ympäristöjen voimaa korostavan iskulauseen: Loimaa "lataa" ainakin Varsinais-Suomen vanhukset viihtyisässä miljöössä! Visioon sisältyi ajatus siitä, että nimenomaan maaseutuympäristö on tulevaisuudessa resurssi, joka tuo lisäarvoa seutukunnan hoivayrittäjyydelle.

Ympäristö houkuttelee asiakkaita kaupunkeja myöten nauttimaan maaseudun rauhasta ja viihtyisyydestä. Maaseutu on seutukunnassa voimissaan ja maataloilla on runsaasti tarjolla erilaisia hoivapalveluyrityksiä. Visiossa pidettiin mahdollisena sitäkin, että Loimaan seutukunta ei houkuttele asiakkaita vain Varsinais-Suomen vaan koko Suomen alueelta ja jopa ulkomailta. Uusiksi iskulauseiksi ideoitiin myös "Latausviikot" ja "Loimaan Lataamo". Lataaminen viittaa siihen, että Loimaan seutukunnan viihtyisässä maaseutumiljöössä ikääntyvät ja vanhuksset voivat "ladata akkujaan" ja viettää aikaa joko lyhytaikaisten hoivapalvelujen, kuten päivätoiminnan, parissa tai nauttia palveluista esimerkiksi hoivakodin asukkaana. Nämä ajatukset perustuvat vahvasti ajatukseen Loimaan seudun voimavaraksi koetusta yhteisöllisyydestä, jonka oheneminen tai menettämisen pelko reunusti uhkana monia keskustelujia.

Paljolti on kyse siitäkin, onko seudulla paljon samaan ikäryhmään ja elämäntilanteeseen kuuluvia ihmisiä. Suuret ikäluokat ovat eläkkeelle jäädessään jatkaneet liikkuvaa elämäntyyliään, mutta paikallinen tukikohtakin on tarpeen. Suuren ikäryhmän on myös mahdollista tuottaa tarpeeksi joukkovoimaa edistämään mieleisiään kansallisia ja paikallisia poliittisia päätöksiä. Sen seurauksena vanhusten hoivapalvelut saavat taloudellisia panostuksia myös Loimaan seudun kunnissa. Vanhusten poliittisen aktiivisuuden vaikutus hoivapalveluihin on myös tutkimuksen kohteena.¹⁹

Teknologia turvallisuuden takaajana

Positiivisia näkemyksiä uhkaavat näkymät, joissa hoivan painotus on inhimillisen sijasta entistä teknologisempi. Hoiva-alan yritysten yhdeksi vahvaksi toimenkuvaksi on tulevaisuudessa kenties muodostunut valvonta ja yleinen turvallisuudesta huolehtiminen. Alalle on keksitty runsaasti uusia teknisiä apuvälineitä ja valvontateknologiaa. Turvallisuuteen investoidaan ja asiakkaiden hyvinvointia voidaan valvoa – mutta lisääntykö asukkaiden turvallisuuden tunne lopultakaan uusien teknologisten ratkaisujen myötä? Jos vähäiset hoivaresurssit laitetaan laiteinvestointeihin, niin millä korvataan vanhusten elämästä puuttuvat ihmiskontaktit? Terveystenhoito kuormittuu inhimillistä kontaktia kaipaavien potilaiden haiketuessa lääkäreiden vastaanotoille ilman varsinaista (fyysistä) terveydellistä syytä.

Kaavio 1. Poiminta keskusteluissa esille nousseista tulevaisuusteemoista.

¹⁹ Esim. Parjanne 2004, 21.

2.2. Tulevaisuuskuva 2: Vuorovaikutusta teknologisessa ja kansainvälisessä hoivaympäristössä

Toisistaan etäänntyneet sukupolvet – mitä on vanhuus ja millainen on ikääntynyt ihminen?

Tulevaisuuden hoivapalveluihin vaikuttavia muutostekijöitä ovat yhteisöllisyys, teknologia ja kansainvälistyminen. Ennen kuin yhteisöllisyys toteutuu, on kuitenkin päästävä eroon nykyhetken yhteiskunnassa vallitsevasta ilmiöstä, jossa eri sukupolvea olevat kansalaiset, nuoret ja vanhukset, eivät enää tunne toisiaan. Tässä tulevaisuuskuvasssa uhkana on eri ikäryhmien entistä suurempi vieraantuminen ja nuorten ja ikääntyvien eläminen totaalaisesti erillisissä saarekkeissa. Arjessa tiet eivät kohtaa, kun aikaa vietetään pääosin oman ikäryhmän jäsenten parissa.

Vieraantumisen lisäksi myös media ruokkii ajatusta siitä, että vanheneminen ei ole normaalia. Ihmiskuva on kaventunut ja ulkonäköpaineet lisääntyneet. Nuoret eivät enää tiedä, millaista on olla ikääntyvä tai vanhus vaan vierastavat vanhuutta. Vanhustyö ei kiinnosta opiskelijoita eikä vanhustyö ole 2000-luvun alussa kuulunut suosittuihin ammattikoulutuksen erikoistumisaloihin. Myös yhteiskunnan yleiset arvot näyttävät unohtaneen ikäihmisten olemassaolon. Arki sovitetaan työikäisten ja sitä nuorempien elämäntahtiin sopivaksi. Lähimmän kymmenen vuoden aikana haasteena on saada aikaan ”yhteiskunnallinen kasvuprosessi”, jossa eri sukupolvien vieraantuminen toisistaan ja vanhustyön heikko imago saadaan muuttamaan positiiviseen suuntaan.

Joustavaa hoivaa

Tulevaisuutta lähestytään myös keskenään ristiriitaisin kehityskuluihin: tässä tulevaisuuskuvasssa on siis sekä positiivista kehitystä että uhkatekijöitä. Positiivisesta näkökulmasta katsottuna suhtautuminen vanhuuteen on 2020-lukua lähestyttäessä muuttunut ja välittäminen ja yhteisöllisyyden arvostus lisääntyneet. Taustalla on monien ihmisten havahtuminen nykyajan mielettömyyteen. Kaikille vanhuus ei enää ole vieras ja vältettävä asia. Yhteiskunnan tarjoamat vaihtoehdot ovat monipuolistuneet ja myös omaisille on tarjolla riittävästi tukea omaishoitajien asemaa helpottamaan. Tämän vuoksi vanhusten kotihoito on yleistynyt, ja osa nuorista ja lapsista tottuu näkemään vanhuuden erilaisia puolia.

Työelämän joustot ovat lisääntyneet, kun kyseessä on omaisen tarve huolehtia vanhuksen hoidon tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä. Kansainvälistyminen näkyy sekä henkilökunnan että asiakkaiden kohdalla. Hoitohenkilökunta on yhä monikansallisempaa, sillä monet maahanmuuttajaperheiden lapsista ovat kouluttautuneet hoiva-alalle ja toisaalta myös ikääntyville maahanmuuttajavanhuksille pyritään järjestämään palveluja heidän erityistarpeensa huomioiden. Vaikka maahanmuuttajaväestön osuus tule-

vista vanhuksista onkin Loimaalla todennäköisesti melko pieni, olivat muuttoliikkeen erilaiset vaikutukset sellainen asia, johon toivottiin jollain lailla varauduttavan.²⁰

Yksityisten palveluntuottajien lukumäärä on kasvanut tasaisesti, samoin vapaaehtoistyötä tekevien määrä. Hoivapalveluiden erikoistuminen on edistynyt huomattavasti ja vanhuksille on eri tavoin räätälöityä tarjontaa mm. sen mukaan, millaisesta ympäristöstä vanhus on kotoisin. Yhä enemmän on tarjolla pienkoteja ja ryhmäkoteja, joissa vanhukset voivat jatkaa itsenäistä kodinomaista elämää vielä siinä vaiheessa, kun he tarvitsevat apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen. Tämä on lisännyt omaishoitajien omaa hyvinvointia ja jaksamista ja sitä kautta vähentänyt sairaanhoidon kustannuksia seudulla. Maatiloilla toimivat päiväkodit ja hoivapalvelut houkuttelevat päivävierailijoita ja muita asiakkaita aina Turusta ja muista lähikaupungeista saakka.

Aktiiviset vaikuttajat ja uusimman teknologian hyödyntäjät

2020-luvulle tultaessa vanhusten hoiva koskettaa omaisia ja vanhuksia itseään huomattavasti nykyistä enemmän. Omaiset puuttuvat aiempaa aktiivisemmin vanhustensa hoitoon ja myös ikäihmiset itse ovat oppineet vaatimaan palveluja ja osallistuvat aktiivisesti omaa hoivaa koskevien päätösten tekoon. Aktiivista otetta tukee se, että Suomessa on saatu aikaan erityinen laki vanhustenhuollosta, joka tarjoaa selvät puitteet palveluiden sisällölle. Yksilöllisiä palveluja kaipaavien vanhusten aktiivisuus asettaa haasteita kuntasektorille, jonka on kyettävä vastaamaan lisääntyvään määrään kyselyjä ja valituksia.

Turvallisuutta ja viestintää tehostavan teknologian hyödyntäminen vanhusten hoivapalveluissa on lisääntynyt merkittävästi. Uusia teknologisia ratkaisuja käytetään avuksi niin hoidon tuottamisessa, toteutuksessa kuin tilaamisessa. Teknologisten innovaatioiden tarjoamien uusien ratkaisujen turvin seudun vanhukset voivat elää itsenäisesti kotonaan yhä pidempään. Tulevaisuuden vanhukset ovat yhä aktiivisempia itse kokeilemaan erilaisia uusia apuvälineitä. Tällä hetkellä vanhukset kokevat teknologian hallinnan usein vaativana ja jopa ahdistavana. Tilanne muuttuu, kun tulevaisuuden vanhukset ovat jo nuoruudessaan tottuneet viestintäteknologian hyödyntämiseen, ja kun teknologisten ratkaisujen kyky lukea asiakkaiden tarpeita paranee.

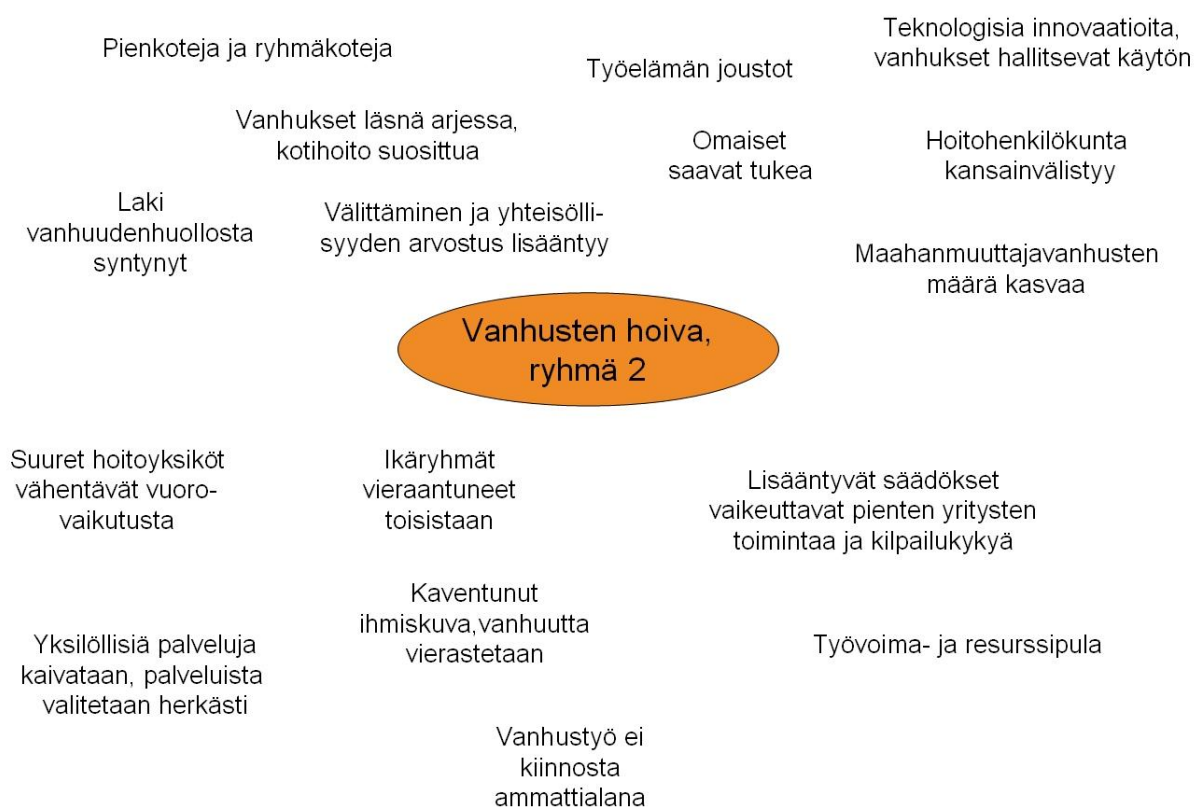
Vuorovaikutuksen haasteita

Näiden myönteisiksi nähtyjen kehityskulkujen rinnalla vanhusten hoivapalveluiden tulevaisuus kirvoitti keskusteluja toimialan kohtaamista haasteista ja mahdollisista ongelmista, joita tulevaisuudessa olisi kyettävä ratkaisemaan. Vaikka asenteet hoivapalvelutyötä kohtaan ovat muuttuneet positiivisiksi, pahimpana pelkona on se, että ala 2020-luvulle tultaessa kärsii huomattavasta resurssi- ja työvoimavajees-

²⁰ Isommilla paikkakunnilla ikääntyneiden maahanmuuttajien hyvinvointipalvelujen kehittäminen on jo ajankohtaista, ks. esim. Nylund 2008.

ta. Tämän seurauksena vanhukset eivät välttämättä saa riittävästi palveluja kotiin eivätkä voi vointinsa heikentyessä siirtyä myöskään palvelutaloon tai hoivakotiin.

Huolimatta hoivapalvelujen erikoistumisesta ja ammattitaitoisista hoitajista, on dialogi hoitajien ja vanhusten välillä heikentynyt, koska suuret yksiköt laitostuttavat molempia osapuolia. Suuret yksikkökoot ovat arkipäivää niin yksityiselle sektorille kotiutuviissa suurissa kansainvälisissä hoivayrityksissä kuin kuntien ylläpitämässä palveluissa. Erilaiset lisääntyvät säädökset ja määräykset vaikeuttavat yrittäjyyden kehittämistä kotihoidon tueksi samoin kuin erityisten hoivakotien perustamista ja ylläpitoa. Pahimpien uhkakuvien mukaan ne heikentävät erityisesti pienten yritysten mahdollisuutta pärjätä alan kilpailussa, ja estävät tarpeelliseksi koetun pienimuotoisen yksityisen toimialan kehittymisen.

Kaavio 2. Poiminta keskusteluissa esille nousseista tulevaisuusteemoista.

2.3. Tulevaisuuskuva 3: Elämykselliset palvelut vanhuksen arjessa

Elämyksellistä hoivaa

Kolmannen tulevaisuuskuvan lähtökohtana on näkemys väestön ikääntymisestä ja siitä, miten hyvinvointiin tottuneiden ikäryhmien ikääntyessä erityisesti laadukkaiden ja monipuolisten hyvinvointipalveluiden

tarve kasvaa. Laadukkaan kysynnän kasvaessa syntyy myös runsaasti asiakkailleen erilaista lisäarvoa tuottavia yksityisten hyvinvointipalveluiden tarjoajia – sekä suoraan hyvinvointipalveluita tuottavia yrityksiä että erilaisia tukipalveluita tuottavia yrittäjiä.

Arvioiden mukaan monien vanhusten taloudellinen vauraus lisääntyy tulevaisuudessa ja yhä useamman on mahdollista ostaa haluamiaan palveluja yksityiseltä sektorilta.²¹ Toisaalta, kuten edellisen tulevaisuuskuvan esittelyssäkin kävi ilmi, on ilmeistä että palveluiden sisällölle asetetaan 2020-luvulle tultaessa huomattavasti moninaisempia vaatimuksia. Hyväkuntoiset vanhuksat eivät hae vain peruspalveluita vaan laadukkaiden palveluiden kautta saatavia elämyksiä. Elämykset voivat olla arkisia, hyvästä vuorovaikutuksesta kumpuavia mielekkyyden hetkiä, mutta myös esimerkiksi luonnonmukaisten ympäristöjen ja maisemien tai hoivayksiköihin sijoitettujen eläinten tarjoamaa läheisyyttä ja mielihyvää.²² Loimaan seudun maaseutumaisuus erilaisine mahdollisuuksineen korostuu, kun kaupunkien yhdyskuntarakenne on entisestään tiivistynyt.

Hyvin toimeentulevien vanhusten elämyspalveluiden tarjontaan keskittynyt tulevaisuuskuva johtaa katseen hyvinvoinnin jakautumiseen. Ovatko laadukkaat hoivapalvelut, harkitut maisemakokonaisuudet ja esimerkiksi eläinten ja luontokokemusten varaan rakennettavat päivittäiset aktiviteetit ainoastaan yksityisen sektorin asiakkaiden ulottuvilla? Entä millä edellytyksillä ja resursseilla hoivapalveluihin voidaan ylläpitää tulevaisuudessa rakentaa ylimääräistä hyvinvointia tukevaa hoivaa ja vuorovaikutusta?

Vanhusten kokema yksinäisyys ja pirstaloituvat palvelut

Elämyksellisten palveluiden hakemisen taustalla voi olla myös yksinäisyys ja kaipaus saada osakseen välittämistä ja toisen ihmisen läsnäoloa. Yksinäisyyden kokeminen lisääntyy erityisesti neljännessä iässä esimerkiksi toimintakyvyn heikentyessä tai leskeyden myötä eikä se katso yksilön varallisuuteen.²³ Elämyksien tarjonta voi osaltaan tehdä yksinäisyyden havaitsemisen vaikeaksi ja vaikeuttaa yksinäisen ihmisen todellisten tarpeiden kohtaamista. Lisäksi on mahdollista, että palvelukentän pirstaloituessa sekä julkisia että yksityisen sektorin tarjoamia palveluja on kyllä saatavilla runsaasti, mutta vanhuksen kokonaistilanteesta ei kanna huolta kukaan eikä palveluntarjoajien välillä ole riittävästi koordinaatiota ja vuorovaikutusta. Lisäarvoa tuottavien palveluiden ulkopuolelle jäävät, tai kenties myös runsaasta palvelutarjonnasta huolimatta, vanhuksat voivat kokea kotonaan yksinäisyyttä ja turvattomuutta.

Turvattomuus heikentää elämisen laatua. Tässä tilanteessa vanhuksille annetaan tukea esimerkiksi esimerkiksi turvapuhelimesta, mutta se ei pitkän päälle ratkaise itse ongelmaa eli läheisyyden tarvetta. Ratkaisevaa on, heikentykö omaisten tai muiden läheisten ihmisten kyky ja halukkuus kuunnella vanhuksien tarpeita tulevaisuudessa entisestään? Jaksavatko ja osaavatko vanhusten omaishoitajat asioiden

²¹ Esim. Parjanne 2004, 21; Haverinen et al. 2006, 30.

²² Ks. Yli-Viikari et al. 2009.

²³ Esim. Jylhä 2006, 139.

monimutkaistuu, palvelukentän pirstoituu löytää itselleen ja läheisilleen sopivia yksilöllisiä ratkaisuja? Ja jaksavatko vanhuksia hoitavat työntekijät?

Palvelutarpeen ennakoinnin kehittämistä hyötyvät kaikki

2010-luvun haasteena on kehittää palvelutarpeen ennakointia tarkemmaksi, jotta palvelujen tarjonta ja asiakkaiden kysyntä kohtaisivat toisensa molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Loimaan seudun yritys-kentässä on edellytyksiä tuottaa moninaisia elämyksellisiä hoivapalveluja. Jatkossa tarvitaan kuitenkin yhä lisää tietoutta, näkemyksiä ja keskustelua siitä, millaisille palveluille on seudun vanhusten keskuudessa kysyntää ja tarvetta.

Ennaltaehkäisevän ja hyvinvointia ylläpitävän toiminnan rooli palvelutuotannossa vahvistuu ja sille aletaan antaa enemmän painoarvoa vanhusten hoivapalveluja ohjaavissa hyvinvointipoliittisissa linjauksissa. Myönteistä kehitystä auttaa se, että erilaisten toimintakykyä ja hyvinvointia ylläpitävien toimintamuotojen vaikuttavuuden arvioimiseksi saadaan kehitettyä valtakunnalliset indikaattorit.²⁴ Ne osoittavat selkeästi ennaltaehkäisevien toimintamuotojen tarjoavan yllättävän lyhyellä aikavälillä säästöjä vähentyneinä sairras- ja lääkekuluina.

Kaavio 3. Poiminta keskusteluissa esille nousseista tulevaisuusteemoista.

²⁴ Toimintakykymittareiden käytöstä tällä hetkellä ks. esim. Voutilainen ja Vaarama 2005.

3. SUOSITUKSIA HYVÄN HOIVAN TURVAAMISEKSI TULEVAISUUDESSA

Seuraavassa käsitellään näkemyksiä ja toimenpide-ehdotuksia, joita nousi esiin tulevaisuusverstaan ryhmätöissä sekä yleiskeskustelussa liittyen hoiva-alan nykyhetken ja tulevaisuuden haasteisiin. Tulevaisuusverstaan osallistujien mielestä Loimaan seudulla kannattaa panostaa vanhusten hoivapalveluiden kehittämiseen, sillä siitä hyötyvät vanhusten lisäksi myös muut seudun asukkaat työpaikkojen ja yleisen viihtyvyyden ja välittämisen ilmapiirin kautta.

3.1. Loimaan seudun ikääntymispoliittinen strategia

Ikääntymispoliittiset strategiat tarjoavat työkalun hoiva- ja hyvinvointipalvelujen yksityiskohtaisemman tarkasteluun ja seudullisen yhteistyön rakentamiseen niiden tuottamisessa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä Kuntaliiton kanssa laatinut uuden Ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen, jonka tavoitteena on edistää vanhusten hyvinvointia ja terveyttä sekä parantaa palvelujen laatua ja vaikuttavuutta. Ikärakenteen muutokseen varautumiseksi suosituksessa kehoitetaan kuntia tai laajempia yhteistoiminta-alueita laatimaan ikääntymispoliittinen strategia, jonka toimeenpano kytkeään kunnan talousarvioon ja jonka toteutumista seurataan säännöllisesti. Strategiassa pyritään siihen, että palveluiden painopiste on lähipalveluissa. Ikääntymispoliittisen strategian tulee pohjautua kattavaan palvelujen ja väestön hyvinvoinnin ja terveyden nykytilan analyysiin sekä toimintaympäristön muutosten ennakkointiin. Ennakoarvioinnin avulla tunnistetaan erilaisten toimintakäytäntöjen vaikutukset ja sitä käytetään vaihtoehtojen vertailun ja päätöksenteon tukena.²⁵ Jo tätä edeltävässä vuonna 2001 julkaistussa laatusuosituksessa kannustettiin kuntia laatimaan vanhuspoliittisia strategioita ja vuonna 2002 arviolta peräti 80 prosenttia Suomen kunnista oli laatinut tai laatimassa vanhuspoliittista strategiaa.²⁶

Koska tulevaisuudessa tarvitaan yhtä tiiviimpää seudullista yhteistyötä, jotta tarvittavat palvelut voidaan tuottaa kasvavalle vanhusten joukolle, on yksi mahdollisuus laatia yhteinen Loimaan seudun ikääntymispoliittinen strategia. Se voisi toimia luontevana lähtökohtana ja käytännöllisenä keinona nivota yhteen monet eri tarpeet ja toimijat. Yhteinen strategia tarjoaisi mahdollisuuden käydä läpi, millaista hoi-

²⁵ Ikäihmisten palvelujen laatusuositus 2008, 15–16.

²⁶ Voutilainen 2007, 19.

vapalvelujen tulevaisuutta seudulla halutaan tavoitella ja millaisten arvojen ja valintojen pohjalta se on toteutettavissa. Strategiaan on mahdollista kirjata niin lyhyen kuin pitkän tähtäimen toimenpiteet.

3.2. Tiedonvälitys, palvelujen näkyvyys ja verkostoituminen

Tiedonvälitykseen on kiinnitettävä seutukunnassa enemmän huomiota. Lisää tietoa kaivattiin esimerkiksi seutukunnassa jo olemassa olevista yrityksistä ja palveluista. Verkostoituminen puolestaan tukee monipuolisen palvelutarjonnan ylläpitämistä ja kehittämistä.

Parempi tiedonvälitys hyödyttää niin asiakasta kuin yrittäjää. Tiedonvälitys on edellytys sille, että palveluja osataan kysyä ja käyttää. Parempi tiedonvälitys auttaa myös yrittäjiä löytämään toisensa ja mahdollistaa verkottumisen ja palvelutarjonnan kehittämisen seutukunnassa. Yhteistyön kehittäminen yrittäjien kesken sekä suhteessa palveluiden ostajiin on mahdollista aloittaa pieninkin resurssein, kun vain yhteinen tahtotila on olemassa. Esimerkiksi vuonna 2004 käynnistyi sosiaali- ja terveysalan yrittäjien valtakunnallinen palveluverkkohanke, jonka tuloksena on syntynyt valtakunnallinen palveluhakemisto ja tietopankki: www.hoivayrittajat.com. Loimaan seudulla voitaisiin hyödyntää tietoisemmin tällaista jo olemassa olevaa verkostoa ja tietopankkia. Samalla, kun tarkistettaisiin, että kaikki seudun hoivapalveluyrittäjät ovat tietoisia palveluhakemistosta ja halukkaat voivat liittää sinne tietonsa, voitaisiin kerätä tiedot Loimaan seudun hyvinvointi- ja hoiva-alan yrittäjistä seudun omaa tiedotustoimintaa varten. Tietopankkiin koottujen yhteystietojen avulla olisi helppo välittää tietoa seudun hoiva-alan yrittäjille, kutsua yhteisiin tapaamisiin ja rakentaa yhteistyöhankkeita.

Verkostoitumisen merkitys tulee kasvamaan tulevaisuudessa, mikäli pienet paikalliset yritykset haluavat edelleen menestyä hoivapalvelualalla yleistyvien suurten yritysketjujen rinnalla. Tulevaisuusverstaan osallistujien toivekuviissa oli näkymä, jossa seudulle syntyy pienten hoiva-alan yritysten yhteistoiminnallisia ryppäitä, jotka kykenevät räätälöimään laadukkaita palvelukokonaisuuksia erilaisten sekä yksityisen että julkisen sektorin asiakkaiden tarpeisiin.

3.3. Palvelutarpeiden ennakointi ja käytännön tutkimustiedon tuottaminen

Palvelutarpeiden ennakoinnin kehittäminen yhteistyössä eri tahojen kanssa nähtiin välttämättömänä, jotta yrittäjät voivat kehittää omaa yritystoimintaansa pitkäjänteisesti. Seudun oppilaitoksilla on oma tärkeä roolinsa tutkimus-, ennakointi- ja kehittämistoiminnassa.

Ennakoinnin kehittäminen on mahdollista nivoa yhteen laajempien yksiköiden kanssa, kuten esimerkiksi Tekesin Innovaatiot sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä -ohjelman kautta. Palvelutarpeiden ennakointia tarvitsevat alueen yrittäjät oman yritystoimintansa kehittämiseksi, sillä harvalla on itsellään

taloudellisia ja ajallisia resursseja käytettäväksi muuhun kuin itse yritystoiminnan pyörittämiseen. Kuitenkin yrittäjillä olisi edellytyksiä ja halua kehittää oma palvelutarjontaansa asiakkaiden toivomaan suuntaan, mikäli tietoa palvelutarpeesta olisi saatavilla. Hyvin kehitetty palvelutuotekokonaisuus, joka huomioi esimerkiksi jonkin erityisryhmän tarpeet, voi houkutella asiakkaita myös laajemmalta alueelta. Palvelutarpeiden ennakkoinnin kautta saatava tieto voi auttaa näkemään uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja synnyttää siten uusia yrityksiä tai lisätä yritysten verkostoitumista. Palvelutarpeiden ennakointi on tarpeen myös Ikääntymispoliittisen strategian laatimisessa.

Loimaan seudun oppilaitoksissa on hyvät edellytykset tuottaa käytännön tutkimustietoa niin yleisesti hoiva- ja hyvinvointipalveluihin kuin erityisesti seudun vanhusten hyvinvointiin ja tarpeisiin liittyen. Oppilastyönä tehdyt selvitykset sopivat ennakkoinnin pohjamateriaaliksi. Oppilaitosten välinen yhteistyö mahdollistaa myös laajempien tutkimuskokonaisuuksien toteuttamisen. Seudulla olisi hyvä laatia pitemmän aikavälin suunnitelma tutkimus- ja ennakoititiedon tuottamiseksi oppilaitoksissa. Suunnitelma tarjoaisi oppilaitosten opettajille mahdollisuuden kehittää opintosuunnitelmia pitkäjänteisesti ja loisi opiskelijoille luontevan yhteyden koulutuksen ja työelämän välille.

Tulevaisuusverstaassa käydyissä keskusteluissa kaivattiin lisää perustutkimusta, niin laadullista kuin määrällistä, vanhusten elämästä ja arjesta. Keskustelijoiden arkikokemus osoitti, että ennaltaehkäisevä työ lisää vanhusten hyvinvointia ja saa aikaan kustannussäästöjä vähentämällä mm. terveydenhuollon kustannuksia. Tästä havainnosta toivottiin tarkempaa tutkimusta, jotta kustannussäästöt voitaisiin todentaa riittävän vakuuttavasti myös taloudellisista resursseista päättävillä tahoilla ja ennaltaehkäisevät toimintamuodot olisivat yhä useamman vanhuksen käytettävissä.

3.4. Palvelusetelikäytäntö koko Loimaan seudulle -kokeilu

Palvelusetelikäytännön ulottaminen koko Loimaan seudulle hyödyttää sekä alueen yrittäjiä että vanhuksia.

Tulevaisuusverstaan osallistajat toivoivat, että palvelusetelikäytäntö ulottuisi koko Loimaan seutukunnan alueelle. Palvelusetelin käytöstä on osallistujien mukaan saatu hyviä kokemuksia Loimaalla ja olisi hyvä, että kaikilla seudun vanhuksilla olisi mahdollisuus valita palveluntarjoaja esimerkiksi siivoukseen ja muuhun kotiapuun liittyen omien mieltymystensä mukaan. Sisäasiainministeriö laati vuonna 2006 toimenpide-ehdotuksia, joiden tavoitteena on turvata ikääntyvän väestön palvelut syrjäseuduilla ja yksi toimenpide-ehdotuksista käsitteli palvelusetelin käytön laajentamista.²⁷ Palveluseteli parantaa syrjäisemmällä seudulla asuvan vanhuksen mahdollisuuksia jatkaa omassa kodissa asumista ostamalla setelillä tukipalveluita.

²⁷ Sisäasiainministeriö 2006, 67.

3.5. Työvoiman saatavuus ja hoivatyön imago

Työn arvostusta on kyettävä lisäämään konkreettisin toimin sekä kehittämällä paikallisia yrityksiä työnantajina, jotta alalle saadaan koulutettua ja osaavaa työvoimaa myös tulevaisuudessa.

Tulevaisuusverstaan keskusteluissa kannettiin huolta siitä, että vanhustyö ammattiurana houkuttelee tällä hetkellä vain harvoja opiskelijoita. Osallistujien mukaan vanhustyön imago on saatava muuttumaan houkuttelevammaksi, muutoin alaa uhkaa lähitulevaisuudessa vakava työvoimapula Loimaan seudulla. Ilmiö koskettaa tällä hetkellä koko sosiaalialaa. Haverinen et al. huomauttavatkin, että matalapalkka-alat onnistuvat heikosti rekrytoinneissaan ja julkisten palveluiden puolella ”magneettiorganisaatiot” odottavat vielä kehittäjäänsä.²⁸ Miten Loimaan seudulla voitaisiin vahvistaa työorganisaatioita, joissa vallitsee hyvä työilmapiiri ja jotka vetävät magneetin tavoin puoleensa innostuneita työntekijöitä? Alan palkkatasoon on kyettävä vaikuttamaan jollakin tavalla. Hoiva-ala on fyysisesti raskasta työtä ja erilaisilla henkilökunnan työhyvinvointia edistävillä käytännön toimilla, kuten liikuntaetuuksilla, fysioterapiapalveluilla ja lisäkoulutusmahdollisuuksilla voidaan vaikuttaa työssä jaksamiseen ja viihtymiseen. Arvostuksen osoittaminen hoivapalvelutyötä kohtaan on tärkeää eikä se saa jäädä juhlapuheiden retorikan tasolle.

Esimerkiksi vuonna 2009 kärjistynyt taantuma on ollut osoitus siitä, että työvoiman saatavuuden taustalla on suhdanteisiin liittyvää liikehdintää. Loimaan seutukunnan hyvinvointialan kehittämisryhmä on myös kiinnittänyt huomiota hoivatyön imagoon ja suunnittelee käytännön keinoja hoiva-alan työviihtyvyyden lisäämiseksi ja ylläpitämiseksi Loimaan seudulla sekä opiskelijoiden innostamiseksi alalle.²⁹

Hoiva-alan työvoimakysymyksessä on tilaa uusille avauksille. Stakes on tarttunut aiheeseen ja kehittänyt keväällä 2008 päättyneessä HOT-hankkeessa mallin, jossa hoito- ja hyvinvointialan sosiaaliset yritykset työllistävät osatyökykyisiä ja pitkäaikaistyöttömiä hoiva-alan avustaviin tehtäviin. Stakesin hankkeessa esimerkiksi vammaiset ja pitkäaikaistyöttömänä olleet työllistyivät vanhusten kotihoidon avustaviin tehtäviin: he muun muassa siivosivat, tekivät ruokaa ja kävivät vanhusten puolesta kaupassa. Näin koulutetulle hoitohenkilökunnalle jäi paremmin aikaa keskittyä varsinaiseen hoitotyöhön. Pääasiassa pieniin, alle kymmenen hengen, sosiaalisiin yrityksiin työllistyneet saivat työstään normaalia palkkaa ja heidät koulutettiin yhteistyössä kunkin kunnan työllistämispalvelun kanssa.³⁰ Sosiaaliset yritykset tarjoavat myös Loimaan seudulle uusia mahdollisuuksia. Loimaan seudulla on kehitettävä valmiuksia hyödyntää myös maahanmuuttajataustaista työvoimaa hoiva-alalla.

²⁸ Haverinen et al. 2006, 30.

²⁹ Loimaan seutukunnan hyvinvointialan kehittämisryhmä 2008. Powerpoint-esitys, elokuu 2008.

³⁰ Pöyhönen ja Karhu 2008.

3.6. Maaseutu ympäristö ja kodinomaisuus vahvuuksina

Loimaan seudulla kannattaa panostaa maaseutu ympäristön hyödyntämiseen osana hyvää hoivaa, sillä ympäröivä luonto toimii sekä virikkeenä että rauhoittajana. Kodinomaisuus luo turvallisuuden tunnetta ja tarjoaa mahdollisuuden huomioida vanhuksen yksilöllisiä tarpeita.

Ensimmäisen ryhmän ajatus Loimaan "Lataamosta" herätti vilkasta keskustelua ja se liitettiin keskusteluisiin siihen, miten maaseutualueen vahvuuksia voitaisiin tuoda enemmän ja tietoisemmin palvelutarjonnassa ja sen markkinoinnissa esille. Hoivamaatalouden ajatus kiinnosti ja useat keskustelijat näkivät siinä runsaasti mahdollisuuksia alueen maataloilille niin vanhusten päivätoiminnan tarjoajina, ateriapalvelujen tuottajina kuin hoivakotien sijoituspaikkoina jne. Luonnon tapahtumien seuraaminen tarjoaa elämyksiä ja ylläpitää vanhusten mielenvirkeyttä ja voi toimii terapeuttisena kokemuksena dementoituneelle vanhukselle.

Laitosmaisuudesta haluttiin vanhusten hoivapalveluissa varsin yleisesti eroon. Laitosmaisuuksella viitataan yleisessä puheessa usein yksityisyyteen ja omaan vapauteen tottuneille ihmisille vieraaseen kollektiivisen asumisen muotoon, jonka sujumiseksi arjen toimien on oltava hyvin organisoituja ja johdettuja. Laitosmaisuuksien sisältyy usein ajatus kellontarkasta rytmistä ja kaikkien mieliin iskostuneista hierarkisista järjestyksistä työntekijöiden kesken. Laitosten saaman huonon kaiun taustalla voivat olla myös vanhoilta ajoilta ammentavat ajatukset vaivaistaloista ja köyhäinhoidosta ja täysin vieraiden ihmisten armeliaisuuden varaan joutumisesta. Laitosten suuri koko toimii usein synonyymina "laitosmaisuukselle", jossa ihmiset eivät tunne toisiaan ja menettävät suuren ryhmän ehdoilla toimiessaan oman yksilöllisen identiteettinsä. Tulevaisuusverstaan keskusteluissa suurten yksiköiden vaarana nähtiin juuri se, ettei yksilön kohtaamiselle riitä aikaa ja kiinnostusta vaan hoito on tehdasmaista, kuten seuraavassa sitaattissa pohdiskellaan:

Näin siinä käy suurissa vanhusten hoitolaitoksissa, jokaisen tarina katoaa laitoksen käytävälle, harva on oikeestaan tulohaastattelun jälkeen kiinnostunut mistä sä oot tullu ja mitä sä oot kokenut. Sen näkee jossain palvelutaloissa miten vanhuksset eristäytyy huoneisiinsa, että on hyvin vähän sellasta yhteisöllisyyttä. Ja semmonen henkilökunnan kanssa dialogisuus kapenee vaan, ehkä se johtuu medikalisoitumisesta ja lääkkeillä hoitamisesta, kun on isot yksiköt niin siitä tulee vähän, paha sana, tehdasmaista.³¹

Ei siis ole ihme, että laadukkaiden maatilamaisten hoivayksiköiden etuna nähtiin ajatus hoivapalveluiden kodinomaisuudesta. Kodinomaisessa yksikössä tulevat tutuksi asukkaiden ominaispiirteet ja tavat ja ne voidaan ottaa huomioon rutiinienkin keskellä.

Myös vanhuksille tuttujen hoivapaikkojen tarve nostettiin esille. Tämän voi nähdä niin, että hoivapalveluiden tulisi olla näkyvä osa arjen elämää kaikille yhteisön jäsenille elämänkaaren kaikissa vaiheissa, jol-

³¹ Keskustelu Loimaan tulevaisuusverstaassa 23.4.2008.

loin niistä muodostuisi myönteinen osa elämää. Taustalla on toive siitä, että eri elämäntilanteessa olevia ei eristettäisi toisistaan, vaan esimerkiksi vanhusten ja nuorten välillä olisi enemmän vuorovaikutusta.

Keskusteluissa kysyttiin, voisiko kehitys Suomessa johtaa siihen, että vanhuksetkin keskittyvät alueellisesti kasvukeskuksiin, mikäli tulevaisuudessa vanhusten hoito siirtyy yhä enemmän omaisten vastuulle, jotka jo valmiiksi asuvat etelän kasvukeskuksissa. Tämän kehityskulun vastapainona esiintyi ajatus Loimaan "lataamosta", joka vetää puoleensa myös isojen kaupunkien vanhukset. Verstaskeskusteluissa pidettiin tärkeänä sitä, että Loimaa mm. yhdyskuntasuunnittelun keinoin edelleen pysyy maaseutumaisena asuinympäristönä.

Keskusteluissa peräänkuulutettiin sitä, ettei kehitys saisi johtaa suuriin yksiköihin vain taloudellisen tehokkuuden nimissä vaan olisi käytävä arvokeskustelua hoivan laadusta ja arvioitava erilaisten vaihtoehtojen seurauksia pitemmällä aikavälillä. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa kehitys on viimeisten 10 vuoden aikana johtanut siihen, että isot kansainväliset hoivayritykset ovat ostaneet pieniä yksityisiä hoitokoteja ja hetken perästä lopettaneet ne ja näin yksiköiden koko on tehostamisen nimissä jatkuvasti kasvanut. Tämä ei kuitenkaan ole johtanut edullisempiin hoivapalveluihin vaan hoitokotien maksut ovat päinvastoin ajan kuluessa nousseet.³²

3.7. Hoivatarpeiden koordinointi

Loimaan seudulla toteutetaan erilaisten vanhusryhmien hoivatarpeiden koordinointi niin, että kaikille tarjotaan aktiivisesti mahdollisuutta käyttää tarjolla olevia hoivapalveluita. Tämä edellyttää eri tahojen yhteistyötä..

Hoivatarpeiden koordinointi nähtiin tärkeäksi, jotta vanhukset eivät jää yksin, vaikka saatavilla olisi seuraava ja palveluja. Omaishoito nähtiin tärkeänä, mutta samalla keskusteltiin siitä, riittääkö tulevaisuudessa omaishoitajia vanhuksille, kuten seuraava keskustelukatkelma osoittaa:

Omaishoidon roolia tulee kasvattaa, ei meidän tulevat sukupolvet ei ne näillä porkkanoilla lähde tekemään omaishoitoa. Nämä nykyiset sitä tekee, ei ihmiset jotka on kouluttaneet itsensä ammatteihin, ja joilla on hyvät työpaikat. Ei ne jätä niitä jollain 317 euron omaishoidontuella.³³

Hoivatarpeiden koordinointi pitää sisällään sen, että otetaan huomioon erilaiset kohderyhmät. Kohderyhmistä voi nostaa esiin esimerkiksi hyväkuntoiset liikkuvat muistihäiriöiset, maahanmuuttajavanhukset ja alkoholiongelmasta kärsivät vanhukset, jotka eivät välttämättä osaa itse hakeutua palvelujen ulottuville.

³² Koskiahho 2008, 80–85.

³³ Keskustelu Loimaan tulevaisuusverstaassa 23.4.2008.

Kaiken kaikkiaan hoiva-alalla nähtiin olevan paljon tilaa uusien palveluiden ideoimiselle ja kehittämiselle. Taustahankkeen loppuraportti ”Green Care – terveyttä ja hyvinvointia maatilalta” tarjoaa toivottavasti lisäpontta palveluiden kehittämiselle maaseutumaisissa ympäristöissä.³⁴

Laadukkaita ympäristöjä ja eri ympäristöihin sisältyviä mahdollisuuksia pohdittaessa on mahdollista miettiä yhteisöllisyyden toteuttamista ja yksinäisyyden torjumista osana kokonaisuutta. Tällaisia ratkaisuja on useilla paikkakunnilla löydetty mm. siten, että päiväkotit ja vanhusten hoivakotit tekevät yhteistyötä keskenään. Hyviä käytäntöjä on jo olemassa. Loimaan seudulla on tarjolla esimerkiksi muistelukerho muistihäiriöisille vanhuksille hevosten parissa ja se on ollut suosittu vanhojen miesten parissa.

3.8. Avoin keskustelu tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista

Avoin keskustelu vanhustenhoivasta ja sen reunaehdoista on jatkuvasti tarpeen, jotta esille nousevia ongelmakohtia voidaan pyrkiä aktiivisesti ratkaisemaan. Avoimen keskustelun kautta erilaiset tulevaisuuteen liittyvät uhkakuvat lientyvät ja kehityksensuuntaa voidaan myös muuttaa. Tätä kautta pidetään sekä hoivaa vastaanottavien vanhusten, hoivatyötä tekevien ja siihen kouluttavien että taloudellisista päätöksistä vastaavien henkilöiden keskuudessa parhaiten yllä tunnetta siitä, että Loimaan seudulla asioihin on mahdollista konkreettisesti vaikuttaa.

Vanhusten asema nykyään ja tulevaisuudessa puhutti verstaan osallistujia. Ilmaan heitettiin kysymys, tarvitaanko tulevaisuudessa ”vanhusten huostaanottolaki” ja millainen se olisi? Työlainsäädännön kehittämistä vaadittiin, jotta työelämä voisi tarjota joustoja siinä vaiheessa, kun tulee ajankohtaiseksi järjestää oman lähipiirin vanhusten arjen hoivaratkaisut. Tässä yhteydessä työryhmiin osallistuneet ihmiset asettuivatkin tulevaan asiakkaan rooliin ja siihen, miten heitä itseään hoivataan. Vanhuksia ei työryhmän keskusteluihin itse tässä vaiheessa osallistunut, mutta asiakkaan näkökulmia on mahdollisia strategisia linjauksia tehtäessä muistettava aina ottaa huomioon.

Tarkasta lainsäädännöstä voi seurata myös uusia ongelmia. Nykyisessä järjestelmässä nähtiin ongelmana esimerkiksi se, että tiukat turvallisuus- ja hygieniamääräykset esimerkiksi ruoantuotannossa vaikeuttavat pienten yritysten toimintaa ja yhteisöllisyyden ja kodinomaisuuden toteutumista. Pienten yritysten voi olla vaikea tiukkojen määräysten vuoksi tehdä tarjouskierroksia ateriapalvelujen tarjoamisesta kunnan vanhusten kotipalvelulle. Pienten ja isojen yksiköiden toimintaedellytykset vaatisivat lähempää tarkastelua. Kilpailutusten yleistyminen hoivapalvelusektorilla EU:n palveludirektiivin myötä on aihepiiri, joka herättää eri toimijoissa monenlaisia ajatuksia ja vaatii kunnissa avointa keskustelua. Aihepiiristä valmistuneet tutkimukset tarjoavat taustamateriaalia keskustelujen pohjaksi.³⁵

³⁴ Yli-Viikari et al. 2009.

³⁵ Esim. Kähkönen ja Volk 2008.

4. TULEVAISUUDEN TEKEMINEN

4.1. Hoivaa ja hyvinvointia haasteiden keskellä

Keväällä 2008 Loimaalla toteutetun verstaan ryhmätyöskentelyn pohjalta syntyneet tulevaisuuskuvat ovat kaikki mahdollisia. Eroja oli etupäässä keskustelujen saamissa painotuksissa ja näkökulmissa, sekä siinä miten todennäköisinä joitakin uhkakuvia pidettiin.

Yhteistä kaikille tulevaisuuskuville on se, että vanhustenhoiva vaatii toimia laajalla rintamalla, ei vain sosiaali- ja terveystoimessa. Loimaan seutu kohtaa samat hoivapalveluiden järjestämiseen liittyvät haasteet kuin muukin Suomi. Väestö ikääntyy ja hoivapalveluiden tarve kasvaa nopeammin kuin kuntien taloudelliset resurssit niiden järjestämiseen. Vanhusten hoivan rakenteita muokataan parhaillaan niin Suomessa kuin Euroopassa. Vaikka alaan kohdistuu paineita, on kehitykseen mahdollista vaikuttaa ja muodostaa erilaisia alueellisia ja paikallisia palvelujen tuottamisen rakenteita. Tämä vaatii kuitenkin aktiivista otetta ja selkeitä linjauksia kunnalta tai laajemmalta yhteistoiminta-alueelta.

Suomalaisen vanhuspolitiikan tavoitteena on, että mahdollisimman moni ikääntynyt voi elää itsenäisesti omassa kodissaan mahdollisimman pitkään. Tämä tavoite toteutuu hyvin, sillä selvitysten mukaan 75 vuotta täyttäneistä vain joka neljäs on säännöllisten sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä. Lähes 90 prosenttia yli 75-vuotiaista ja valtaosa vielä 90 vuotta täyttäneistäkin asuu kotona.³⁶ Haasteena on tukea myönteistä terveyskehitystä ja vahvistaa kansalaisten omaa vastuuta terveydestään ja toimintakyvystään läpi elämän. Sosiaalimenolaskelmat osoittavat, että vanhusten terveys, työ- ja toimintakyky vaikuttavat sosiaalimenojen kehitykseen ja hyvinvoinnin rahoituksen kestävyteen ratkaisevammin kuin vanhusten määrän lisääntyminen sinänsä.³⁷

Paljon onkin vielä käyttämättömiä ideoita ja resursseja haasteiden ratkaisemiseksi. Sosiaalisten innovaatioiden rinnalle tarvitaan yhteiskunnallisten toimijoiden tuottamia systeemisiä innovaatioita ja palvelujärjestelmien kehittämistä.³⁸ Palvelujärjestelmien on reagoitava joustavasti ja kestävästi myös moneen toimintaympäristöjen muutokseen: energiatilanne, liikenteen ja kuljetusjärjestelyjen haasteet, elintarvikehuolto jne. Erityisen haasteellista ja tärkeitä on pohtia sellaisia järjestelmiä, jotka pystyvät tukemaan tai hyödyntämään jo olemassa olevia ja toimivia rakenteita ja tuotantotapoja, ja sitä kautta elävöit-

³⁶ Parjanne 2004, 19; Voutilainen 2007, 30

³⁷ Parjanne 2004, 19.

³⁸ Systemisistä innovaatioista lisää esim. Hämäläinen 2005, Saranummi et al. 2007, 43.

tämään maaseutua kokonaisuudessaan. Haasteiden keskelläkin kunnilla on laajan itsehallinnon kautta hyvät mahdollisuudet olla itse aktiivisesti rakentamassa toimivia paikallisia palvelujärjestelmiä.

Vuoteen 2030 ulottuvan kansallisen kestävän kehityksen strategian mukaan suomalaisen palvelujärjestelmän tulee kattaa koko elämänkaari ja sen on oltava sosiaalisesti oikeudenmukaista ja taloudellisesti kestävä. Ihannetapauksessa palvelujärjestelmässä olisi otettava huomioon myös vanhusten yksilöllisiä taustoja ja kulttuurisia tarpeita, ja kuormitettava mahdollisimman vähän ympäristöä. Jotta tähän päästään, on vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä lisättävä, ikääntyvän väestön toimintakykyä vahvistettava, ikääntyvien hoivan tarvetta saatava myöhäisemmäksi ja palvelut kohdennettava asiakaslähtöisten hoivatarpeiden mukaan.³⁹

Tässä on riittämiin haasteita myös paikalliselle tasolle. Vaikka vanhukset asuvat yhä pidempään kotona, se ei merkitse sitä, etteikö erilaisia hoivapalveluita tarvittaisi. Eräänä uhkakuvana on noussut esiin ns. hoivaköyhyys, joka voi kohdata erityisesti yksin asuvia vanhoja naisia, mikäli he jäävät esimerkiksi kotiavun ja omaishoivan ulkopuolelle.⁴⁰

Hoivan järjestäminen ei kosketa vain yhteiskunnan tarjoamaa formaalista hoivaa vaan vanhukset saavat runsaasti informaalista hoivaa esimerkiksi omaishoidon kautta. Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että vanhushoivasta ei juuri puhuta osana työn ja perheen yhteensovittamista, vaikka oman vanhemman hoiva voi vaatia työelämässä olevalta aikuiselta lapselta paljon erilaisia järjestelyjä ja ajallisia resursseja.⁴¹ Panostus hoivapalveluihin tulisi nähdä kestävän taloudellisen kehityksen edellytyksenä, ei vain kustannuksena. Tällöin olisi paikallisessa palvelujärjestelmässä pohdittava erityisesti sitä, miten ja millaisia yhdyskuntarakenteita hoivapalveluiden järjestämisellä tuotetaan ja tuetaan.⁴²

Omaishoidon ja työelämän joustojen kehittäminen on kannattava taloudellinen sijoitus, joka ylläpitää kaikkien väestöryhmien hyvinvointia ja jonka avulla hoivataakat ja hoivaköyhyys voidaan minimoida. Ratkaisuilla on merkitystä myös sikäli, ettei ole itsestään selvää, millaista hyvinvointipalvelurakennetta tulevaisuudessa verovaroin kyetään ylläpitämään.⁴³ Joustavasti toteutetut paikalliset yhteiskunnan tarjoamat ja lähiverkoston ylläpitämät hoivan yhdistelmät eivät välttämättä ole kalliita toteuttaa vaan vaativat paikallista yhteistoimintaa ja yhteistä tahtotilaa järjestää hoivapalvelut paikallisesti toimivalla tavalla.

Hoivapalveluala kansainvälistyy tulevaisuudessa entistä enemmän. Isot hoivapalveluyritysketjut ovat ryhtyneet Suomessa rekrytoimaan työvoimaa mm. Aasiasta ja myös Suomessa jo asuvia ulkomaalaisia

³⁹ Valtioneuvoston kanslia 2006, 87.

⁴⁰ Anttonen ja Sointu 2006, 82.

⁴¹ Anttonen ja Sointu 2006, 80.

⁴² Haverinen et al. 2006, 31.

⁴³ Rintala 2005, 400.

maahanmuuttajia on tarjolla työntekijöiksi hoivapalveluyrityksiin. Kansainvälisyys näkyy jatkossa entistä enemmän myös niin, että yritykset hakevat markkinoita ulkomailta ja kansainvälisiä hoivapalveluyrityksiä ja -konsepteja hakeutuu Suomen markkinoille, kuten on jo tapahtunutkin.⁴⁴ Samalla kun hoiva-alalle syntyy yhä suurempia kansainvälisiä konserneja, myös uudenlaisia toimintamalleja etsitään ja kehitetään, esimerkiksi sosiaalinen yritystoiminta sekä Green Care -toiminta, jossa tuotetaan hoivapalveluja eri asiakasryhmille maatilaympäristössä.⁴⁵

4.2. Kokonaisvaltaisuus, pitkäjänteisyys, uskallus

Vanhusten hoivaan liittyvien tulevaisuuskuvien pohtiminen on askel tulevaisuuden proaktiivisen tekemisen suuntaan. Arvot, joiden perusteella teemme tänään valintoja ja ratkaisuja, vaikuttavat siihen, millaisia palveluja tulevaisuuden vanhuksille on tarjolla ja millaiset mahdollisuudet vanhuksilla on käyttää tarjolla olevia palveluja.⁴⁶

Onnistunut tulevaisuuden haasteiden kohtaaminen nykyhetkessä voitaisiin tiivistää kolmeen sanaan: kokonaisvaltaisuus, pitkäjänteisyys ja uskallus. Yhteiskunnassa ja globaalissa toimintaympäristössä käynnissä olevat murrokset osoittavat, että tulevaisuuteen ulottuvien seudullisten ja paikallisten palveluratkaisujen aika on käsillä nyt eikä myöhemmin. Nyt on kyettävä tarkastelemaan Loimaan seudun hoiva- ja hyvinvointipalveluiden tuottamista kokonaisvaltaisesti. On uskallettava tehdä ratkaisuja, jotka tuottavat hedelmää pitkällä aikajänteellä ja on uskallettava ideoida palvelurakenteita, jotka palvelevat kokonaisuutta: niin yksilöä kuin yksilöiden taustalla olevia verkostoja ja yhteisöjäkin. Näin Loimaan seudulla on tulevaisuudessakin hyvä elää elämänkaaren kaikissa vaiheissa.

⁴⁴ Koskiahho 2008, 239–242.

⁴⁵ Pöyhönen ja Karhu 2008; Yli-Viikari et al. 2009.

⁴⁶ Vrt. Haverinen et al. 2006.

5. LÄHTEET

- Anttonen, Anneli & Sointu, Liina (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki: Stakes.
- Gustafsson, Kimmo (2008) Maanviljelystä vanhusten hoitoon. Tiloille tulevaisuudessa myös hoivapalveluja. Loimaan Lehti, 29.4.2008.
- Hernesniemi, Hannu & Kymäläinen, Pasi & Mäkelä, Pekka & Rantala, Olavi & Rautkylä-Willey, Ritva & Valtakari, Mikko (2001) Suomen avainklusterit ja niiden tulevaisuus. Tuotanto, työllisyys ja osaaminen. Työministeriön julkaisuja. Helsinki: Työministeriö.
- Haverinen, Riitta & Muuri, Anu & Voutilainen, Päivi & Nurmi-Koikkalainen, Päivi (2006) Sosiaalipalveluiden tulevaisuus – kilpailukykykö vai hyvinvointia? Lauri Vuorenkoski, Mauno Konttinen, Minna Sinkkonen (toim.) Signaaleja. Stakesin tulevaisuusraportti 2007. Stakesin työpapereita 30/2006, Stakes, Helsinki, s. 22–32.
- Helander, Voitto (2006) Seniorikansalainen voimavarana. Havaintoja ja pohdintoja ikäpolitiikan suuntaamiseksi. ACTA nro 189. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Hämäläinen, Hannu (2005) Innovaatiotoiminnalla ratkaisuja hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden haasteisiin. Yhteiskuntapolitiikka 2/2005, s. 197–204.
- Ikäihmisten palvelujen laatusuositus (2008) Sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisuja 2008:3. Helsinki. Myös verkossa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/14066/index.htm>.
- Jylhä, Marja (2006) Elämän laatu vanhenemisen tutkimuksessa: jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua. Gerontologia 3/2006, s. 138–146.
- Koivukangas, Pirjo & Valtonen, Hannu (1995) Hyvinvointiklusteri. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän, teollisuuden ja tutkimuksen verkko. Raportteja 181. Helsinki: Stakes.
- Koskiahho, Briitta (2008) Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa. Tampere: Vastapaino.
- Koskinen, Simo & Aalto, Leena & Hakonen, Sinikka & Päivärinta, Eeva (1998) Vanhustyö. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Kähkönen, Liisa & Volk, Raija (2008) Kuntien vanhuspalvelujen kilpailuttamiskokemuksia. Kunnat ja kilpailu -sarjan julkaisu nro 4. Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissätiö.
- Laslett, Peter (1991) A Fresh Map of Life. The Emergence of the Third Age. Cambridge: Harvard University Press.
- Loimaan seutukunnan hyvinvointialan kehittämissyhmä 2008. Powerpoint-esitys, elokuu 2008.
- Lilja, Taina & Yli-Viikari, Anja & Heikkilä, Katariina & Kivinen, Tapani & Kirveenummi, Anna & Rantamäki-Lahtinen, Leena (2008) Maataloudesta terveyttä ja hyvinvointia: hoivamaatalouden mahdollisuudet. Posterisitelämä Maataloustieteen päivillä 2008. http://www.smts.fi/mpol2008/index_tiedostot/Posterit/ps063.pdf

- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013. http://www.maaseutu.fi/attachments/50c24StK8/5o8EMV39Y/Files/CurrentFile/Manner-Suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_140408_FI.pdf
- Nurmi, Timo (2007) Tulevaisuusklubi – Loimaan seutukunnassa 5.2.2007 pidetyn neljännen tulevaisuusverstaan satoa. http://www.loimaa.fi/documents/Workshop_IV_5.2.2007_raportti5b69e340-2d4b-459b-ba3d-ca48f88c27f2.pdf
- Nylund, Arja (toim.) (2008) Monikulttuurista hyvinvointia vanhustyöhön. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 69. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Parjanne, Marja-Liisa (2004) Väestön ikärakenteen muutoksen vaikutukset ja niihin varautuminen eri hallinnonaloilla. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:18. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Pöyhönen, Eveliina & Karhu, Kari (toim.) (2008) Sosiaaliset yritykset ja hyvinvointipalvelut. Helsinki: Stakes.
- Rintala, Taina (2005) Euroopan unionin sosiaalipoliittiset linjaukset ja suomalainen vanhuspolitiikka. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005):4, s. 396–410.
- Saranummi, Niilo & Topo, Päivi & Kahri, Pekka (2007) Palveluinnovaatiot ja tekniset innovaatiot kotona selviytymisen tukijoina. Teoksessa Martelin, Tuija & Kuosmanen, Noora (toim.) (2007) Ikääntyminen ja toimintakyky: haasteet tutkimukselle. Kolmas kansallisen ikääntymisen foorumi 9.11.2006, s. 43–47. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B24/2007. Helsinki: Kansanterveyslaitos.
- Sisäasiainministeriö (2006) Ikääntyvän väestön palvelut syrjäseuduilla. Sisäasiainministeriön julkaisu 55/2006. Keskustelualoitteita.
- Tekes-ohjelma (2008) Innovaatiot sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä. Varsinais-Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon verkostolle uusi toimintamalli. Julkaistu 3.11.2008. https://akseli.tekes.fi/opencms/opencms/OhjelmaPortaali/ohjelmat/Sosiaali_ ja_ terveyspalvelut/fi/system/uutinen.html?id=4101&nav=Uutisia
- Valtioneuvoston kanslia (2006) Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävä kehityksen strategia. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 5/2006.
- Voutilainen, Päivi (toim.) (2007) Laatusuosituksella. Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskevan laatusuosituksen seuranta ja arviointi. Raportteja 2/2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES.
- Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja (2005) Toimintakykymittareiden käyttö ikääntyneiden palvelutarpeen arvioinnissa. Raportteja 7/2005. Helsinki: Stakes. Myös verkkojulkaisuna: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/Ra7-2005.pdf>.
- Vuorio, Elina (2007) Yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajat Varsinais-Suomessa – hyvinvointiklusterin esiselvitys. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 59. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Yli-Viikari, Anja & Lilja, Taina & Heikkilä, Katariina & Kirveenummi, Anna & Kivinen, Tapani & Partanen, Ulla & Rantamäki-Lahtinen, Leena & Soini, Katriina (2009) Green Care – terveyttä ja hyvinvointia maatilalta. Maa- ja elintarviketalous 141. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.

AIKAISEMPIA TUTU-eJULKAISUJA

- 3/2009 Hietanen, Olli: Kaakkois-Suomen työelämän kehittämiskeskus -hankkeen ennakoiva kokonaisevaluointi. Loppuraportti.
- 2/2009 Ahvenainen, Marko –Hietanen, Olli & Huhtanen, Heikki: Tulevaisuus paketissa.
- 1/2009 Heinonen, Sirkka: Sosiaalinen media. Avauksia nettiyhteisöjen maailmaan ja vuorovai-
kutuksen uusiin muotoihin.
- 8/2008 Nurmi, Timo & Hietanen, Olli: LogiCity porttina itään ja länteen.
- 7/2008 Kohl, Johanna (ed.): Dialogues on Sustainable Paths for the Future. Ethics, Welfare and
Responsibility.
- 6/2008 Kaivo-oja, Jari & Marttinen, Jouni: Foresight Systems and Core Activities at National
and Regional Levels in Finland 1990–2008. Developing Foresight Systems for a Better
Life in Finland and Europe
- 5/2008 Hietanen, Olli: Loppuraportti pääkaupunkiseudun matkailun tulevaisuusverstaista ja
Delfoi-kyselystä.
- 4/2008 Kinnunen, Venla – Hermunen, Tuula – Lauttamäki, Ville & Kaskinen, Juha: FUTURREG.
Satakunta nyt ja vuonna 2035.
- 3/2008 Lauttamäki, Ville: Kestävän energiankulutuksen ja -tuotannon Varsinais-Suomi. Raportti
Varsinais-Suomen ennakointiprosessin ensimmäisen tulevaisuusseminaarin ja sitä täy-
dentävän kyselyn tuloksista
- 2/2008 Koskela, Marileena: Ympäristöasenteet ja -toiminta kuntaorganisaatioissa. Espoon, Hel-
singin, Jyväskylän, Oulun, Tampereen, Turun ja Vantaan kaupungit.
- 1/2008 Tapio, Petri & Salonen, Sofi: Three Hundred Stories of the Environment.

TUTU-eJULKAISUJA 4/2009

Katariina Heikkilä & Anna Kirveennummi

VANHUSTEN HOIVA JA HUOLENPITO TULEVAISUUDESSA

Näkökulmia Loimaan seudulla järjestetyn tulevaisuusverstaan pohjalta

ISBN 978-951-564-562-3

ISSN 1797-132

